

DENİZLİ'NİN İLÇELERİNDEN BOZKURT'UN İDARİ SERÜVENİ: DENİZLİ'YE BAĞLANMASI VE İLÇE HALİNE GELMESİ

Tahir KODAL*

Özet

Bu çalışmada; Denizli'nin ilçelerinden Bozkurt'un idari serüveni, Denizli'ye bağlanması ve ilçe haline gelmesi konu edilmiştir. Çalışmanın giriş kısmında; Bozkurt'un adından ve Denizli'ye bağlanmasına kadar olan idari durumundan bahsedilmiştir. Çalışmanın asıl kısmında; Bozkurt'un Denizli'ye bağlanması ve ilçe haline gelmesi arşiv belgeleri ışığında ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise; elde edilen bilgilere dayanılarak bazı sonuçlara varılmış ve değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mahmudiye, Hamidiye, Bozkurt, Hambat, Denizli.

THE ADMINISTRATIVE ADVENTURE OF BOZKURT, ONE OF THE SUB-PROVINCES OF DENİZLİ: ITS COLLIGATION TO DENİZLİ AND BECOMING A SUB-PROVINCE

Abstract

This study deals with administrative adventure of Bozkurt, its colligation to Denizli and becoming a sub-province. The introduction part, mentions the name of Bozkurt and its colligation to Denizli. This situation is introduced in the light of archive documents in the main part of study. Finally, it is concluded and evaluated based on the information acquired.

Key words: Mahmudiye, Hamidiye, Bozkurt, Hambat, Denizli.

A- GİRİŞ

Bozkurt adı Cumhuriyet döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bunun en güzel göstergelerinden biri Cumhuriyet döneminde yapılan genel nüfus sayımlarıdır. Cumhuriyet döneminde ilk genel nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Ancak, bu sayımda iller tek tek ele alınarak, köylere kadar inilmemiş ve ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir. Bu anlayışla ilk genel nüfus sayımı 20 İkteşrin (Ekim) 1935'te yapılmıştır. Bu genel nüfus sayımında Mahmudiye ve Hamidiye Köyleri'nin kaldırıldığı ve Bozkurt adıyla yeni bir yerleşim yerinin oluşturulduğu görülmüştür.¹ Bu nedenle, Mahmudiye ve Hamidiye Köyleri'nin Cumhuriyet döneminde birleştirilerek, bu birleşik yapıya Bozkurt adının verildiğini söylemek mümkündür.

¹ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (T.C.B.İ.G.D.), 1936: 11.

Bu adın da Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiş olduğu ileri sürülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk'ün yapmış olduğu yurt gezilerinden* birinde Mahmudiye ve Hamidiye köylerinin yanındaki istasyon da durup, köylülerin Balkanlardan savaş nedeniyle göç ettiklerini ve sıkıntılarını anlatması üzerine, "Sizler Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlara, Balkanlardan tekrar Anadolu'ya göç ettiniz. Onun için sizler gerçek Bozkurtlarsınız. Bu iki yakın köyü birleştirip, Bozkurt adını koyun Mahmudiye ve Hamidiye iki mahalle olarak kalsın" ifadelerine dayandırılmıştır.

* Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 6 Mart 1930 ve 4-5 Şubat 1931'de olmak üzere, iki kez Denizli'ye uğramıştır. Bunlardan biricisi İzmir-Antalya seyahati sırasında Denizli'de yarım saat mola vermek şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, bunların dışındaki seyahatlerinde de bu güzergâhı kullanmış, tren yolunu kullanarak Bozkurt'tan geçmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu şekilde bir konuşma yapıp yapmadığını şu an için bilemiyoruz. İleride Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt gezilerine ilişkin daha detaylı araştırmalar yapıldığında, böyle bir konuşmasının olduğuna belki rastlamak mümkün olabilir. Tarafımızdan yapılan çalışmalar* da dahil olmak üzere, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda böyle bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Ancak, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 26 Ocak 1923 tarihinden itibaren sürekli olarak "yurt gezilerine"¹ çıkmış olması, Bozkurt'un tren yolu üzerinde bulunması, Cumhuriyet döneminde Mahmediye ve Hamidiye köylerinin birleştirilerek Bozkurt'un oluşturulması, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Milleti'nde ata, rehber ve kurtarıcı olarak kabul edilen Bozkurt ile ilişkisi, Türk kültürüne olan ilgisi ve bu konudaki bilgisi, kendisinin Çanakkale Savaşı'ndan itibaren özellikle İngilizler tarafından "Grey Wolf (Bozkurt)"² olarak anılması ve adına kitapların yazılması gibi etkenler dikkate alındığında, böyle bir konuşmanın geçmiş olabileceği ve bu ismin Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından önerilmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca, tarafımızdan yapılan sözlü tarih çalışması sırasında bu ifadelerin Bozkurt'un seksen ve üzeri yaş grubunda yer alan ve görüşülen insanlarınca da dile getirildiği göz önüne alındığında, Bozkurt'un adı ile Mustafa Kemal Atatürk arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bütün bunlara ilave olarak yerleşim yerlerinin içerisinde Türklerin "Kurt" ismini geçirmesi ve bugün Bozkurt'a bağlı köy durumunda olan ve Osmanlı Devleti dönemi salnâmelerinde geçen "Kurt"³ ve "Alikurt"³ köylerinin varlığı da Cumhuriyet döneminde oluşturulan bu yerleşim yerine "Bozkurt" adının verilmesinde etkili olmuş olabilir.

* Bu konuda bkz.: Tahir Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli Ziyaretleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 55, Ankara 2003, s.147-161.

* Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998.

* Harold Courtenay Armstrong, Grey Wolf (Bozkurt), (Çev.: Gül Güven Çağalı), İstanbul 2005.

² İnan, 1997: 62.

³ <http://rapor.tuik.gov.tr/reports/08.05.2013>.

Denizli'nin doğusunda yer alan Bozkurt'un Denizli merkezine uzaklığı 52 kilometredir. İlçenin doğusunda Denizli iline bağlı Çardak ilçesi, batısında Honaz, güneyinde Acıpayam, kuzeyinde Baklan ve Çal ilçeleri ile kuzeydoğusunda Afyon iline bağlı Dazkırı ile komşudur. Denizden yüksekliği 866.8 m.dir. Topraklarının büyük bir bölümü Hambat* Ovası içindedir. İlçede, Akdeniz ile iç Ege iklimi arasında bir geçiş görülür. Genelde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçer.⁴

Antik coğrafyaya göre büyük bir kısmı Frigia; güney batısındaki bir kısım yeri de Karia kıtaları üzerinde bulunan Denizli toprakları, Bizanslılar devrinde Anatolica Theması'na* dahil olmuştur. Bizanslıların yönetiminde bulunan Denizli'ye Türklerin gelmeye başlamasıyla (1075) bu idarî birimde parçalanmalar meydana gelmeye başlamıştır. İkinci Türk fethi sırasında da "uç vilayeti"⁵ konumuna gelmiştir.⁵

XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Selçuklu uç vilayeti olan Denizli, "Ladik Serleşkerliği"⁶ haline getirilmiştir. Denizli Serleşkerliği'nin ilk valisi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Denizli Vilayeti'nde yönetimin başı olarak, sırasıyla Seyfeddin Karasungur, Erdoğan Atabek görev yapmışlardır. Daha sonra Denizli ve çevresindeki Türkmenler yönetime hakim olmuşlardır.⁶ Antalya ve Kütahya arasındaki topraklara sahip olduğu

*"Hambat" kelimesi "Han-ı Abâd" tamlamasının bozulmuş halidir. Gelişmiş, mamur, bayındır, büyük han anlamına gelen Osmanlı Türkçesi tamlamasının halk arasında yerleşmiş şeklidir.

⁴ T.C. Bozkurt Kaymakamlığı, 2010: 3.

* Bizans İmparatorluğu'nda bir eyaletin topraklarında üstlenmiş askerî birliğe verilen addır. Bu terim 7. yüzyıldan sonra Anadolu'ya saldıran Araplara karşı tampon işlevi gören büyük askerî bölgeler için de kullanılmıştır. Thema örgütlenmesi İmparator Herakleios döneminde (610-641) başlamıştır. İmparator Herakleios (610-641) tarafından kurulan ve Diokletian (284-305) dönemindeki eyalet idaresinin yeniden yapılandırılması olan tema sistemi, Bizans İmparatorluğu'nun topraklarının idarî bölümlere ayrılmasıdır. 7. Yüzyılda 4 tema varken, bu sayı 11. yüzyılda 38'e yükselmiştir. Thema sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev.: Fikret İşıltan), Ankara 1991, s.89 vd.; A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire, I, Wisconsin 1978, s.175-176, 226-229.

⁵ Baykara, 1969: 51.

⁶ Baykara, 1969: 51.

düşünülen Denizli Vilayeti, özellikle İlhanlılar zamanında büyük önem kazanmıştır.

Denizli ve çevresinde yaşayan Türkmenler belli bir birlikten uzak halde yaşamışlardır. Bu durum, Denizli ve çevresindeki idarî yapılanmanın çeşitlilik arz etmesine yol açmıştır. İrili ufaklı beyliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Denizli merkezindeki İnançoğulları Beyliği'nden başka, Germiyoğulları Beyliği, Hamidoğulları Beyliği, Tavas Beyliği'nin Menteşeoğulları Beyliği'ne katılmasıyla Menteşeoğulları Beyliği Denizli toprakları üzerinde varolmuştur.

Denizli ve çevresi Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçtiği yıllarda (1429), toprakları Germiyoğulları Beyliği, Menteşeoğulları Beyliği ve Hamidoğulları Beyliği'nin yönetimi altındaydı.⁷ Bu üçlü idarî durum, Osmanlı Devleti'nin eyalet ve organizasyonu ile dolaylı olarak devam etmiştir. Yani, Germiyoğulları'nın yerini Anadolu Eyaleti Kütahya Paşa Sancağı, Hamidoğulları'nın yerini Hamid Sancağı, Menteşe Beyliği'nin de yerini Menteşe Sancağı almıştır.⁸ Osmanlı Devleti'nin oluşturmuş olduğu, Eyalet Sistemine dayalı bu idarî yapı XIX. yüzyıla kadar devam edecektir.

Denizli üç coğrafi bölgenin ve idari bölümlenin kesiştiği yerde olması nedeniyle, merkez kaza ve bazı yerleşim yerleri farklı eyaletlerde yer almıştır. Denizli merkez kazası Osmanlı eyalet sistemi içerisinde Kütahya Paşa Sancağı'na bağlı olurken, ileride kurulacak olan Bozkurt'un da içinde bulunduğu bazı yerler Hamid Sancağı'na bağlanmıştır. Bozkurt'un kurulduğu topraklar XV.-XVI. Yüzyıllarda yukarıda adı geçen sancağın Erle Kazası'nın sınırları içerisinde yer almıştır. Birçok Türkmen aşiretinin yaşadığı önemli yerleşim yerlerinden olan Söğüt, Düden ve Şaryeri köyleri de bu bölgede bu yerleşim yerine komşu olmuştur.⁹

XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda da aynı idarî yapının devam ettiği anlaşılmıştır. Uzun yıllar boyunca eyalet sistemi ile idare edilmiş olan Osmanlı idarî teşkilatında, 1864 yılında değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. 8 Kasım 1864 tarihinde uygulamaya konulan Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı Devleti idarî

yapısı; Vilayet, Sancak (Liva), Kaza, Nahiye ve Köy olarak çeşitli birimlere ayrılmıştır.¹⁰ Bu düzenlemenin ardından merkezi Bursa olan Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne Karesi, Kütahya, Kocaeli ve Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) sancakları bağlanmıştır.¹¹ İleride bugünkü Bozkurt yani Hamidiye kurulduktan sonra Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin Afyonkarahisar Sancağı'na bağlanacaktır.

Osmanlı Devleti'nde başa geçen padişahlar kendi adlarıyla yerleşim yerleri kurduğundan veya bu dönemde kurulan yerleşim yerlerine baştaki padişahın adı verildiğinden, kendisinden önceki padişahlar Abdulaziz, Abdulmecit, II. Mahmut gibi, II. Abdulhamit de bazı yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu nedenle, Bozkurt da, bu anlayış ve süreçte kurulan yerleşim yerlerinden biridir.

Bozkurt, Türk kamuoyunda "93 Harbi" olarak bilinen yani 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Balkanlardan göç etmek zorunda kalan Türklerin, II. Abdülhamit tarafından Hambat ovasına getirilip yerleştirilmesiyle ve "Hamidiye" adıyla 1877 yılında kurulmuştur. Hamidiye'nin ya da Bozkurt'un kurulduğu toprakları içine alan Afyonkarahisar Sancağı'nda 1885 yılında idarî taksimatta bazı değişiklikler yaşanmıştır. Buna göre, Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin idarî taksimatı; Karahisar Kazası-Şuhut Nahiyesi, Sandıklı Kazası-Geyikler, Şeyhlü ve Dazkırı Nahiyeleri, Bolvadin Kazası-Ishaklu Nahiyesi, Aziziye Kazası-Hanbarçın Nahiyesi şeklinde yeniden yapılandırılmıştır.¹²

Hamidiye, Mahmudiye ile birlikte, bu idari yapılanma içerisinde Sandıklı Kazası'na bağlanmıştır. 1898 yılı Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnamesi'nde Sandıklı Kazası'nın Dazkırı Nahiyesi'ne bağlı olduğu görülmüştür.¹³ Bu tarihte ya da 20. Yüzyıla girerken Bozkurt'u daha sonra oluşturacak olan Hamidiye'nin toplam 48 hanesi vardır ve toplam nüfusu 222'dir, Mahmudiye'nin ise toplam 68 hanesinde yine toplam 222 kişi yaşamını sürdürmüştür.¹⁴

¹⁰ Ortaylı, 1979: 290.

¹¹ H. 1287 (M. 1870) Tarihli Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, s.50-99.

¹² H. 1302 (M. 1885) Tarihli Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, s. 533-541.

¹³ Koparal, 2011: 17.

¹⁴ Koparal, 2011: 310.

⁷ Gökçe, 2000: 49.

⁸ Baykara, 1969: 53.

⁹ Ertaş, 2012: 153.

Türk milleti Anadolu'nun hemen hemen her tarafını işgale başlayan emperyalist güçlere karşı 1919-1922 yılları arasında çok büyük bir mücadele vermiş ve kahramanlıklar göstermiştir. Mustafa Kemal'in önderliğinde düşmana karşı varoluş mücadelesi verilirken, aynı zamanda yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temelleri de Ankara'da atılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu tarihten sonra inisiyatifi eline alarak, yeni devletin siyasî, sosyal, idarî ve askerî bakımdan izleyeceği siyaseti, Mustafa Kemal'in istekleri doğrultusunda belirlemeye başlamıştır.¹⁵

İşte bu günlerde yani 31 Mayıs 1920'te Denizli, TBMM'nin almış olduğu bir kararla, yani Tokat ve Amasya sancaklarının Sivas ilinden; Malatya Sancağı'nın Mamuretülaziz (Elazığ) ilinden ayrılmasının kararlaştırılmasıyla, Aydın'dan ayrılarak bağımsız bir sancak haline getirilmiştir.¹⁶ Denizli'nin bağımsız sancak haline getirildiği bu düzenlemede Bozkurt, önceden olduğu gibi Hambat ovasındaki diğer yerleşim yerleriyle birlikte, Afyon ili sınırları içerisinde ve Dinar ilçesine bağlı olarak kalmıştır.

Mustafa Kemal tarafından devletin siyasî, sosyal, idarî ve askerî bakımdan izleyeceği siyaseti öngören tahrir (önerge) 13 Eylül 1920 tarihinde TBMM'ne verilmiştir. TBMM'nin 13 Eylül 1920 tarihindeki toplantısında okunan bu program, dört ay geçtikten sonra Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, yani Türk Devleti'nin ilk anayasası olarak kabul edilmiştir.¹⁷ 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen yeni anayasa ile TBMM Hükümeti Sancak ve Liva idarelerini ortadan kaldırmıştır.¹⁸

TBMM, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci anayasasını 20 Nisan 1924 tarihinde kabul etmiştir. Bu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. maddesi Türkiye'nin yeni idarî taksimatını ortaya koymuştur. Buna göre yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin idarî taksimatı için şöyle denilmektedir: "*Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münâsebet nokta-i nazarından*

vilâyetlere, vilâyetler kazâlara, kazâlar nahiyelere münkasemdir (ayrılmıştır), ve nahiyeler de kasaba ve köylerden terekkep eder(oluşur)."¹⁹ Böylece, Türkiye illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara, bucaklar da kasaba ve köylere ayrılmıştır. Buna göre idarî taksimatın en küçük birimini köyler oluşturmuştur.

Denizli'de bu kanun çerçevesinde idarî taksimatıyla ilgili olan eksikliklerini büyük ölçüde 1924 yılında tamamlamıştır. Gerek nüfus sayımları ve gerekse coğrafi konumları nedeniyle, önceki yıllardan itibaren, Denizli ile irtibatlı olan yerleşim yerleri, öncelikli olarak Denizli'nin idarî birimlerini meydana getirmişlerdir.²⁰ Bu oluşum sürecinden sonra Denizli'de, merkez ilçeye birlikte altı tane ilçe ortaya çıkmıştır.

Bunlar; başta merkez ilçe olmak üzere, Acıpayam ilçesi, Buldan ilçesi, Çal ilçesi, Sarayköy ilçesi ve Tavas (Davas) ilçesidir. Ayrıca, 15 Nisan 1925'te yapılan yeni bir değişiklikte Çivril ilçesi ve O'nun Homa, Işıklı nahiyeleri ile yaklaşık 45 köyü Denizli'ye bağlanmıştır.²¹ Yukarıda sayılan, yani coğrafi, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı, bazı yerleşim yerlerinin Denizli'ye bağlandığı süreçte, Bozkurt'un idari hayatında her hangi bir değişiklik olmadığı görülmüştür.

Bunun en önemli göstergesi Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan genel nüfus sayımlarıdır. Cumhuriyetin ilk genel nüfus sayımı 28 Teşrinievvel (Ekim) 1927'de yapılmıştır. Ancak, bu genel nüfus sayımında köylere kadar inilerek ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Bu nedenle, 1927 Genel Nüfus Sayımı'ndan Bozkurt'un nereye bağlı olduğuna ilişkin bilgi elde etmek mümkün değildir. Fakat, Cumhuriyet döneminde 20 Teşrin 1935'te yapılan ikinci genel nüfus sayımında; Bozkurt'un, Afyonkarahisar Vilâyeti'nin Dinar Kazası'nın Dazkırı Nahiyesi'ne bağlı olduğu, 324 erkek, 426 kadın olmak üzere toplam 750 nüfusunun olduğu görülmüştür.²² Bu yüzden, Bozkurt'un Cumhuriyet döneminde (1924-1944) de Afyonkarahisar Vilâyeti'ne bağlı kaldığı söylenebilir.

¹⁵ Eroğlu, 1982: 276.

¹⁶ T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (T.C.B.C.A), Dosya:73-4, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 1.2..4.

¹⁷ Eroğlu, 1982: 276.

¹⁸ Kili ve Gözübüyük, 1985: 91-93.

¹⁹ Deny, 1993: 189.

²⁰ Kodal, 2007, s. 78.

²¹ T.C. Denizli Vilâyeti, 1938: 14.

²² T.C.B.İ.G.D., 1936: 11.

B- BOZKURT'UN DENİZLİ'YE BAĞLANMASI

Bozkurt, idarî olarak Afyon'a bağlı olmakla birlikte, ekonomik, ticarî, sağlık, sosyal ve kültürel yönlerden Denizli ile sürekli ilişki içerisinde olmuştur. Bu nedenle, Bozkurt'ta bulunan yerel yöneticilerin önderliğinde Bozkurtlular, Bozkurt'un Afyon'un Dinar İlçesi'nden ayrılarak Denizli'ye bağlanması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu nedenle Bozkurt, Çardak, Avdan, Mahmudiye, Hamidiye, Tutluca, Başçeşme, Moran, Gemiş ve Orta Mahalle köyleri temsilcileri hem Denizli, hem de Afyon valilikleri ne başvuruda bulunarak yukarıdaki sekiz köy ve bunlara bağlı olan mahalleriyle birlikte, Denizli Merkez İlçesi'nin Honaz Nahiyesi'ne bağlanmak istediklerini resmen bildirmişlerdir.

Bu resmî başvurularında *"Afyon Vilayeti Dinar Kazasına bağlı Çardak, Bozkurt, Avdan (Mahmudiye veya Hamidiye)*, Tutluca, Başçeşme, Moran, Gemiş ve Orta Mahalle köyleri; 1733 rakımlı Maymun ve 1800 rakımlı Beloluk dağları ve Acıgöl ile Dinar'dan tabiatan ayrılmıştır. Bu köyler Denizli'ye 42-57, Dinar'a ise 56-67, Afyon'a 180 klm. uzakta bulunmaktadırlar, Afyon'a kış mevsiminde yalnız tren yolu ile bağlı olmalarına mukabil Denizli'ye yaz, kış demir ve karayolu ile bağlı oldukları gibi kısa ve emin bir halde Menderes vadisinden muntazam araba yolu ile de bağlı bulunmakta ve bu itibarla iktisadî ilgileri de temamine Denizli'ye müteveccih (yönelik) bulunmaktadır. Hususî Muhasebece idare edilen Denizli Hastanesi'nin yakın olan bu köylerin hastalarını kabul edememesi sıhhi bakımdan ayrıca mahzur teşkil etmekte ve halka ızdırıp vermektedir."*²³ denilerek, Bozkurt'un Denizli'ye bağlanma gerekçelerini ortaya koymuşlardır.

Bozkurt ve diğer köylerin bu başvuruları, Afyon ve Denizli valiliklerinin hem idare heyetlerinde, hem de genel il meclislerinde görüşülmüş, yukarıdaki nedenler geçerli görülmüş ve adı geçen bu köylerin Denizli'ye bağlanması kararlaştırılmıştır. Bu durumu resmi yazı ile Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı)'ne

* Mahmudiye ve Hamidiye iki ayrı mahalle olmasına karşın, bu resmi başvuruda aynı yerleşim yeri olarak gösterilmiştir. Buradan artık iki mahallenin sadece hukuken değil, aynı zaman da gerçekte de birleştiği anlaşılmaktadır.

²³ T.C.B.C.A., Fon Kodu: 30/11/ Belge No: 172/ 36/3

bildirmişlerdir. İçişleri Bakanlığı'nın konuyu incelemesi ve yukarıdaki gerekçeleri haklı bulması üzerine bağlanma isteği yerinde görülmüş ve işlemler 4025 sayılı kanunun (d) fıkrasına uygun bulunmuştur.

Konunun İçişleri Bakanlığı'nda karara bağlanmasından sonra, Bozkurt'un Honaz Nahiyesi'ne bağlanması hakkında İçişleri Bakanı Hilmi Uran (20 Mayıs 1943-7 Ağustos 1946) imzasıyla 12.12.1944 tarihinde bir kararname hazırlanmıştır. Kararname iki maddeden oluşmuştur. Birinci maddesinde, *"Afyon Vilayeti'nin Dinar Kazası'na bağlı Çardak, Gemiş, Bozkurt, Moran, Başçeşme, Tutluca, Avdan ve Orta Mahalle köyleriyle bu köylere bağlı mahalleler Denizli Vilayeti Merkez Kazası'nın Honaz Nahiyesi'ne bağlanmıştır"*²⁴ denilerek, Bozkurtluların bu isteğinin kabul edildiği kesin bir ifadeyle ortaya konulmuştur.

Hazırlanan bu kararname Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun imzasına sunulmuştur. Şükrü Saraçoğlu da bu kararnameyi aynı gün imzalayarak, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayına göndermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü kararnameyi kısa bir süre sonra yani 15 İ. Kanun (Aralık) 1944'te onaylayarak Başbakanlığa geri göndermiştir.²⁵ Böylece, tüm Bozkurtluların özlemini çektikleri Denizli'ye bağlanma isteği gerçekleşmiştir.

C- BOZKURT'UN İLÇE HALİNE GELMESİ

Bozkurt etrafındaki köylerle birlikte Honaz Nahiyesi'ne bağlandıktan sonra belli bir süre buraya bağlı kalmıştır. Daha sonra ise Hambat Ovası'ndaki yerleşim yerleri içerisinde ön plana çıkması ve konumu nedeniyle önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu nedenle, Bozkurt 1955 yılında Nahiye (Bucak) haline getirilmiş ve bugün kendisinden daha gelişmiş durumda olan Çardak dahi kendisine bağlanmıştır.

26 Mart 1989'da yapılan genel seçimlerden sonra Anavatan Partisi'nin ikinci kez iktidara gelmesi, genel başkan Turgut Özal'ın süresi dolan Kenan Evren'in yerine 31 Ekim 1989'da Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra yeni hükümet Yıldırım Akbulut tarafından kurulmuş ve Yıldırım Akbulut Başbakan

²⁴ T.C.B.C.A., Fon Kodu: 30/11/ Belge No: 172/ 36/3

²⁵ T.C.B.C.A., Fon Kodu: 30/11/ Belge No: 172/ 36/3

olmuştur.²⁶ Bozkurt'un ilçe haline gelmesi işte bu dönemde gerçekleşecektir.

İktidardaki Anavatan Partisi Hükümeti Türkiye'de bazı yerlerin ilçe haline getirilmesi düşüncesine daha önceki hükümetler kadar soğuk bakmamış olduğundan, yerleşim yerlerinde oturan insanların devlet hizmetlerinden, kamu hizmetlerinden daha seri, daha kısa sürede ve daha az zahmetle hizmet almalarını sağlamak amacıyla, Bozkurt'un da içinde bulunduğu pek çok yerin ilçe yapılması gündeme gelmiştir.²⁷

Bu nedenle, Bozkurt yerel yöneticileri ilçe olma isteklerini gerçekleştirmek için, hem Denizli'de hem de İçişleri Bakanlığı nezdinde gerekli girişimlerde bulunmuşlardır. Yukarıdaki anlayış ve nedenlerden dolayı, Bozkurt'un ilçe olma isteği Denizli Valiliği tarafından değerlendirilmiştir. Bu girişimler ve değerlendirmeler olumlu sonuçlar vermiş ve Bozkurt'un Çardak'tan ayrılarak bağımsız bir ilçe haline getirilmesi kabul edilmiştir.

Denizli Valiliği'nin bu çalışması İçişleri Bakanlığı tarafından da uygun bulunmuş, Balıkesir Milletvekili Necat Tunçsiper'in "26 İlçe Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ile Balıkesir İlinde Gömeç Adı İle Bir İlçe Kurulması Hakkında Kanun Teklifi"ni TBMM'ne vermesiyle bu konu, TBMM'nin İçişleri ve Plân ve Bütçe Komisyonu'nda görüşülmüştür. Konu bu komisyonda görüşülürken yirmi altı yeni ilçe kurulması düşüncesine yeni yeni yerler eklenmiş ve bu sayı yüz otuz bire yükselmiştir.²⁸

Yeni ilçe yapılması istenilen yerleşim yerlerinin görüşüldüğü içişleri ve ilgili komisyonlarda Anavatan Partisi'nin üyelerinin çoğunlukta ve ağırlıkta olması nedeniyle, Bozkurt'un da aralarında olduğu yerleşim yerlerinin ilçe olması hakkındaki kanun tasarısı kabul edilmiştir. Hazırlanan kanun tasarısı 9 Mayıs 1990 tarihinde TBMM Genel Kurulu'na gelmiştir. Genel kurulda ANAP, DYP, SHP milletvekilleri kanun tasarısı hakkında görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu tartışmalar sırasında iktidar Türkiye'de il ve ilçe sistemi kurmanın şartlarının 1982 Anayasasında belirtilmiş olduğunu dile getirerek, 1. Coğrafi durum, 2. Ekonomik

²⁶ Yalçın vd, 2002: 625.

²⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1990: 11.

²⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, s. 13.

koşullar, 3. Kamu hizmetlerinin gerekliliği, gibi üç ana unsurun ilçe kurulması için göz önünde bulundurulması gereken kıstaslar olduğu ifade edilmiştir.²⁹ Bu nedenle dile getirilen kıstasların Bozkurt'un ilçe yapılmasında temel alınmış olduğu söylenebilir.

TBMM Genel Kurulu'nda yapılan görüşmelerin ardından yüz otuz bir olan sayı bir eksiltiyle, yüz otuz beldenin ilçe yapılması, yukarıda dile getirilen nedenler doğrultusunda, 17 Mayıs 1990 tarihinde ve 3644 sayılı "130 İlçe Kurulması Hakkında Kanun"³⁰ adıyla çıkan kanun kapsamında kabul edilmiştir.

Kabul edilen bu kanun 20 Mayıs 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle, kanunun Resmî Gazete'de yayımlandığı ve yürürlüğe girdiği tarih Bozkurt'un ilçe olduğu tarih kabul edilmelidir. Yürürlüğe giren bu kanunla Bozkurt'un hangi yerleri kapsayarak ilçe olacağı kanuna ekli 37. listede yer almıştır. Buna göre, Bozkurt ilçesine bağlanan kasaba ve köyler aşağıdaki gibidir;

Birim Adı	İlçesi	Bucağı
İnceler (Bucak)	Çardak	Bozkurt
Armutalan	Çardak	Bozkurt
Başçeşme	Çardak	Bozkurt
Baklan Kuyucak	Çardak	Bozkurt
Cumalı	Çardak	Bozkurt
Çambaşı	Çardak	Bozkurt
Hayrettinköy	Çardak	Bozkurt
Mecidiye	Çardak	Bozkurt
Yenibağlar	Çardak	Bozkurt

Tablo:1³¹

Bu tablodan da anlaşıldığına göre; Çardak ilçesi'nin bucağı durumundaki Bozkurt yeni bir ilçe olarak kurulmuştur. Bu yeni ilçenin bucağı merkezi İnceler Kasabası olmuştur. Yine, Çardak'tan alınan Armutalan, Başçeşme, Baklan, Kuyucak, Cumalı, Çambaşı, Hayrettinköy, Mecidiye, Yenibağlar köyleri Bozkurt'un köylerini oluşturmuştur. Bu nedenle, Bozkurt'un ilk kuruluşunda bir bucağı,

²⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, s. 13.

³⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, s. 13.

³¹ T.C. Resmî Gazete, 20 Mayıs 1990, Sayı: 20523, s. 32.

dokuz köyü vardır. Ancak, ilerleyen yıllarda Bozkurt'un köy sayısında artış yaşanacaktır.

Bozkurt'un bugünkü durumuna ilişkin bazı sözler söylemek ve sonuçlar aktarmak gerekir ise, Bozkurt'un yüzölçümü 400 km²'ye ulaşmıştır. Bu yüzölçümü içerisinde kendisine bağlı idari birimlerin ya da bucak ve köylerin toplam sayısı 14'tür. Bozkurt'un bu on dört köyü içerisinde en büyüğü İnceler'dir ve burası hâlâ bucak merkezidir. Toplam nüfusu da 1.159'u erkek ve 1.205'i kadın olmak üzere 2.364'tür. Bozkurt ilçe merkezinde, bağlı bucak ve köylerinde 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçlarına göre; toplam 12.353 kişi yaşamaktadır. Merkez ilçenin toplam nüfusu, 2.500'ü erkek ve 3.092'si kadın olmak üzere, 5.592 kişidir. Nüfusun geri kalan 6.761'i bucak ve köylerde ikamet etmektedir.³²

Bozkurt halkının çoğu tarım ile uğraşmaktadır. İlçede sulama imkanı olmadığından kuru tarım yapılmaktadır. İlçeye bağlı sadece Cumalı ve Tutluca köylerinde sulama için çalışmalar sonuçlandırılmıştır. Arpa, buğday, kimyon ve tütün başlıca tarım ürünleridir. Bağcılık ise çok az yapılmaktadır. Sanayi yatırımları olarak; ham bez dokuma fabrikası, halı imalatı mevcuttur. Ayrıca, yapılan bu üretimin turizme yönelik pazarlanması söz konusudur. Bunlara ilave olarak, sayısı 10'u geçmeyecek tekstil ve konfeksiyon atölyesi bulunmaktadır.

SONUÇ

Büyük Menderes Vadisi'ni takip eden tarihî yol güzergâhında olan ve coğrafi konumu itibarıyla önemli bir yer işgal eden Bozkurt'un Afyon'un Dinar İlçesi'nden ayrılarak Denizli'ye bağlanması son derece doğru bir karar olmuştur. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer aldığı şekliyle sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, bireylere iyi hizmet verilmesi, devlet-vatandaş ilişkileri açısından sonsuz yararlar sağlamıştır.

Yine aynı şekilde, bu anlayış içerisinde bu hizmetlerin daha iyi ve etkin bir şekilde halka sunulması amacıyla idarî sistemde değişiklik yapılarak, Bozkurt'un ilçe haline getirilmesi de burasının sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari açıdan sıçrama yapmasını sağlamıştır. Ancak, Bozkurt'un ilçe yapılmasından beklenen

³² <http://rapor.tuik.gov.tr/reports/27.04.2013>.

faydanın tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek bugün mümkün değildir.

Çünkü, Denizli şehir merkezi özellikle Özal Hükümeti'nin takip etmiş olduğu serbest piyasa ekonomisi sonrasında tekstil sektöründe sıçrama yapmış, hem Denizli'nin ilçeleri, hem de tüm Türkiye için çekim gücü oluşturmuştur. Bu nedenle, Bozkurt'ta yaşayanlar yakın olması nedeniyle iş, eğitim v.b. nedeniyle Denizli'ye gitmişlerdir. Bunun için Bozkurt düşünülen ilçe büyüklüğüne ve gelişmişliğine ulaşamamıştır.

Hem böyle bir durumun ortaya çıkması, hem de Çardak'ın hemen yanı başında bulunması, Bozkurt ilçesi hakkında bazı görüş ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle, Türkiye'nin girmiş olduğu ekonomik krizler nedeniyle son dönemde kamu harcamalarını azaltma eğiliminde olması, birbirine yakın ilçelerin birleştirilmesini gündeme getirmiş, bu anlayış çerçevesinde Bozkurt'taki adli teşkilat ortadan kaldırılmış, bu kapsamdaki konuların Çardak ilçesinde çözümü öngörülmüştür. Bu da Bozkurt'un yeniden Çardak'ın nüfuzu ve gölgesi altında kalma riskini ortaya çıkarmıştır. Ancak, Bozkurt'un sahip olduğu nüfus, konum ve sosyal yapı Bozkurt'un gelişme ve çekim merkezi olabileceği yönünde belirtiler göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Amstrong, Courtenay H. (2005). **Grey Wolf (Bozkurt)**, (Çev.: Gül Güven Çağalı), İstanbul.
- Baykara, T. (1969). **Denizli Tarihi (1070-1429)**, II. Kısım, İstanbul.
- Deny, J. (1993). "Sancak Maddesi", İslam Ansiklopedisi, Cilt: X, İstanbul.
- Eroğlu, H. (1982). **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul.
- Ertaş, M. Y. (2012). "XV-XVI Yüzyıllarda Hambat Yöresinde Yerleşim ve Nüfus", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, Denizli.
- Gökçe, T. (2000). **XI ve XII. Yüzyıllarda Lâzıkiyye (Denizli) Kazâsı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- <http://rapor.tuik.gov.tr/reports/27.04.2013>.
- Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*, Def'a 1, H. 1287 (M. 1870).
- Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi*, Def'a 25, H. 1316 (M.1898).
- İnan, S. (1997). *Aydın Vilâyeti Salnâmelerine Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Denizli*, Denizli.
- Kili, S. ve Gözübüyük, Ş. (1985). **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara.
- Kodal, T. (2003). "Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli Ziyaretleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Mart 2003, Sayı:55, Ankara.
- Kodal, T. (2007). **Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938)**, Denizli Ticaret Odası Yayınları, Ankara.
- Koparal, K. (2011). *Vilâyet Sâlnâmelerinde Afyonkarahisar*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Ortaylı, İ. (1979). **Türkiye İdarî Tarihi**, Ankara.
- Ostrogorsky, G. (1991). **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev.: Fikret İşıltan), Ankara.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt: 45, Ankara, 1990.
- T.C. Bozkurt Kaymakamlığı (2010). *Bozkurt Kaymakamlığı İlçe Brifingi*, Bozkurt.
- T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya:73-4, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 1.2..4., Fon Kodu: 30/11/ Belge No: 172/ 36/3.
- T.C.Denizli Vilâyeti (1938). *Cumhuriyetin 15. Yıl Dönümünde Denizli*, Denizli.
- T.C.Resmî Gazete*, 20 Mayıs 1990, Sayı: 20523.
- Toker, T. (1992). **Denizli İli Kültür Hayatı**, Denizli.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (1936). *20 İkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Afyon Karahisar Vilâyeti, Katî ve Mufassal Neticeler*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul.
- Ülker, N. (1989). "20. Yüzyılın Başında Denizli Sancağı", *Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri*, Denizli, 27-29 Haziran 1988, Manisa.
- Vasiliev, A. A. (1978). *History of the Byzantine Empire*, I, Wisconsin.
- Yalçın, D. vd. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, Ankara.